

LEARNING AND THE AFFECTIVE LIFE

Maria-Alexandra Dinu

PhD. Student, University of Bucharest

Abstract: Psychological development of the child is expressed through a global and progressive evolution of affectivity, intelligence, movement, language. Between these levels there is a relationship of mutual interdependence that is any negative aspect that interferes with a level reflects on the other (for example, the delay in physical development seen in children without affection). The beginning of school life shows the beginning of learning activities, brings about the radical change of the environment to which the child needs to adapt. The school contributes to the formation and development of children's personality, creates capacities and learning strategies, has qualified staff and materials tailored to the age and individual particularities of the pupils, all of which allow the proper development of the educational process.

Keywords: learning, affectivity, school success, school failure, self-esteem

Introducere

Infuzia de realism caracteristică acestei perioade, l-a impulsionat pe J.J. Rousseau (1973) să o denumească „vîrsta rațiunii.” (Munteanu, A., 1998, p. 220).

În perioada micii școlarități se realizează trecerea de la activitatea de bază a preșcolarității: jocul, la cea fundamentală care de acum este învățarea.

Prin intermediul învățării se realizează două obiective esențiale:

- dobîndirea instrumentelor fundamentale: scris, citit, calcul;
- însușirea unor noțiuni fundamentale: timp, număr, lege, cauzalitate.

Activitatea de scris-citit cuprinde trei perioade:

Perioada preabecedară/prealfabetară se definește printr-o serie de demersuri care pregătesc formarea sistematică a celor două deprinderi. În această perioadă, învățătorul desfășoară activități specifice pentru:

- formarea auzului fonematic;
- asigurarea pronunției corecte a cuvintelor uzuale;
- pronunția corectă a cuvintelor care conțin sunete susceptibile de a fi pronunțate greșit;
- formarea deprinderilor de exprimare în propoziții dezvoltate;
- ordonarea logică a propozițiilor în vorbire;
- respectarea poziției corecte la scris;
- folosirea instrumentului și a suportului de scris;
- scrierea corectă a semnelor grafice.

Perioada abecedară/alfabetară vizează prin învățarea alfabetului, formarea capacităților elementare de citire și scriere a unor enunțuri și texte accesibile. În această perioadă, elevii învață să cunoască sensul cuvintelor și să coreleze mai ușor literele și sunetele.

Perioada postabecedară/postalfabetară. Specificul acestei perioade constă în atingerea unor obiective referitoare la formarea deprinderilor de scriere corectă, conștientă, logică și expresivă a unor texte scurte, precum și la formarea deprinderilor de scriere legată de așezarea corectă a textului în pagină. Finalul acestei etape reprezintă încheierea parțială a procesului de inițiere și scriere și debutul etapelor dedicate lecturii și redactării.

Conform *Dicționarului de psihologie*, Popescu-Neveanu afirmă că învățarea reprezintă o „activitate de însemnătate fundamentală pentru adaptarea la mediu și

dezvoltarea psihocomportamentală.” (1978, p. 393). Sub raport funcțional, contează valoarea adaptativă a modificărilor de comportament și de aceea McGeoch, evaluează învățarea după schimbările de performanță rezultate din exercițiu. Pentru E. Hunt, învățarea reprezintă o schimbare progresivă a comportamentului cu repetarea aceluiași stimul, schimbarea neputând fi atribuită nici oboselii, nici modificărilor sistemelor de recepție. Pentru E. Hilgard, învățarea este caracterizată prin schimbarea activității ca rezultat al exercițiului sau al reacției la o situație, în afara schimbărilor ce pot fi atribuite tendințelor reacționale înnăscute, maturizării sau stărilor temporare ale organismului (oboseală). (*abud* Popescu-Neveanu, 1978, p. 393).

Învățarea școlară

Învățarea școlară își are rădăcinile în formele de experiență spontană ale perioadei preșcolare, care interacționează când cu manevrarea obiectelor, când cu jocul, când cu unele forme de muncă elementare.

Jocul și învățarea se întrepătrund, aflându-se în raporturi antinomice. Jocul reprezintă o activitate spontană, liberă, care se bazează pe comunicarea nemijlocită și pe simpatie interpersonală. Jocul se sprijină pe creativitate, pe autodirijare, nepermițând instalarea oboselii și a plictiselii. Învățarea este o activitate obligatorie, cu un program bine stabilit și cu efort dozat, fiind asistată de un învățător care intervine, observă și supraveghează. Micul școlar din clasa întâi poate să aibă reacții negative, de respingere și insatisfacție față de noua lui ocupație.

Din punct de vedere structural, învățarea este alcătuită dintr-o serie de etape și sarcini de învățare, care pentru cei mici, implică realizarea unor acțiuni care vor răspunde unor sarcini practice clare. De exemplu, învățarea scrisului corespunde necesității de exprimare corectă în ceea ce privește ortografia; însușirea cititului îi dezvoltă copilului vorbirea și îl ajută în activitățile de lectură; rezolvarea cerințelor la matematică îl sprijină în învățarea de a ține evidența, în practică, a unor cheltuieli; însușirea gramaticii își pune amprenta asupra utilizării corecte a cuvintelor în exprimarea orală și scrisă; însurirea cunoștințelor despre natura îi servește școlarului la cunoașterea și observarea plantelor și animalelor. În această perioadă, învățarea se diferențiază de etapele anterioare prin faptul că acum evoluează pe baza unor acțiuni amănunțit secmentate și minuțios înlănțuite. Învățarea restructurează gândirea micului școlar și îi modifică sistemul structurilor cognitive. În învățarea școlară un rol esențial îl au succesele și eșecurile. Succesul atrage atenția elevului asupra strategiilor prin care a fost obținut și creează satisfacție, încredere în sine, siguranță, optimism. Dacă activitatea este recompensată, învățarea este din ce în ce mai intensă și apare succesul școlar.

Succesul școlar nu trebuie judecat doar prin notele sau calificativele superioare obținute la învățătură. În sfera succesului/insuccesului școlar intră o diversitate de factori (fizici, de personalitate, sociali, pedagogici, familiali): gradul de dezvoltare a motivației, inteligența, creativitatea, spiritul practic, memoria, atenția, voința, temperamentul, echilibrul emoțional, bogăția vocabularului, capacitatea de exprimare.

Din punct de vedere al vieții afective, atunci când învățarea se îmbină cu bucuria, cu entuziasmul rezultă succesul școlar. Succesul școlar reprezintă alternativa pozitivă, optimă și favorabilă a randamentului școlar, denumită și reușită școlară. Succesul școlar reiese pe de-o parte din notele, calificativele superioare obținute de elevi, din activitățile practice, culturale, artistice, din rezultatele obținute în urma unor concursuri școlare, iar pe de altă parte, succesul reiese din calitățile superioare ale personalității elevilor, ca de exemplu: capacități intelectuale elevate (inteligență, memorie, creativitate, imaginație, gândire abstractă și creativă), spirit de inițiativă, de independență și competiție loială, aptitudini și înclinații deosebite, capacități de adaptare școlară și socială, motivații și aspirații superioare față de învățătură și viață, comportament demn și civilizată, trăsături etice și sociale valoroase.

Succesul școlar poate fi promovat prin strategii și condiții de natură familială, psihosociofiziologică și pedagogică. Dintre acestea fac parte:

- relații familiale democratice, bazate pe îndrumare, pe cooperare, înțelegere, respect și ajutor reciproc;
- condiții favorabile în vederea dezvoltării optime a învățării (hrană, îmbrăcăminte, loc de studiu, surse de informații etc.);
- asigurarea unui psihic normal, echilibrat, capabil să dezvolte o activitate intelectuală, afectivă, favorabilă unei activități de învățare eficiente și elevate; dacă este cazul realizarea unui tratament în vederea înlăturării unor tulburări nervoase și psihice, de exemplu eventualele stări de impulsivitate, de singurătate, tulburări comportamentale;
- folosirea de strategii didactice moderne, care să determine caracterul activ-participativ și euristic al elevilor în actul învățării și să asigure realizarea în condiții favorabile a principiilor didactice (legarea teoriei cu practica, adaptarea cunoștințelor și a informațiilor în funcție de particularitățile de vârstă și cele individuale ale elevilor);

Atunci când în cazul învățării intervine tristețea, supărarea poate rezulta insuccesul școlar. Insuccesul școlar reprezintă alternativa negativă, nefavorabilă a randamentului școlar, fiind denumită și nereușită școlară sau eșec școlar. Insuccesul școlar se caracterizează prin: capacități intelectuale slab dezvoltate, abateri comportamentale, indisciplină, lipsa de interes și aspirații referitoare la viață și învățare.

Insuccesul la învățătură poate provoca:

- neîncredere în propriile forțe;
- suferință morală;
- conflicte cu membrii familiei;
- acte de indisciplină;
- modificarea caracterului;
- imposibilitatea de a-și domina conflictele interioare care îl macină;

Prevenirea insuccesul școlar este posibil dacă:

- familia îi asigură copilului un mediu familial favorabil, îl tratează cu seriozitate și se interesează constant de situația lui școlară;
- familia folosește rațional pedepsele și recompensele pentru ca acestea să fie eficiente;
- atât familia cât și învățătoarea au rolul de a reacționa prompt la apariția primelor semne de rezistență față de învățătură cum ar fi: neatentie, refuz, plictiseală, descurajare, protest, ritm lent de lucru.

Tot ceea ce copilul achiziționează prin intermediul învățării, nu se realizează pe parcursul unui singur an școlar. Toate achizițiile se dobândesc pe parcursul mai multor ani de școlaritate, învățătorul având sarcina de a oferi sprijin fiecărui elev în parte în activitatea de învățare.

Problematica afectivității și învățării școlare impune o analiză asemănătoare celei dintre calitate și cantitate, comprehensiune și explicație, interior și exterior.

Spațiul interior al individului presupune explicarea propriilor realități, trăiri, pe când cel exterior presupune descrierea și explicația realităților văzute din afară. Reprezentările oamenilor despre realitate, dezvoltarea sensurilor și semnificațiilor de bază din viața de zi cu zi stau în oglindă cu tiparele impuse de verificarea, măsurarea și aprecierea lor de către cei din jur. Uneori oglinda distorsionează imaginea, altele însă cele două fețe coincid, suprapunându-se echilibrat. Cunoașterea adevăratului chip ce dorește o conformitate cu imaginea sa nu se poate face în mod absolut obiectiv, rece, cidoar prin înțelegerea subiectivității umane.

Problematica afectivitate-învățare școlară este una de interdependență pe planuri multiple și de multe ori ascunsă. Concordanța/discordanța dintre cerințele omului față de mediul exterior și condițiile obiective oferite de acestea reflectă procesele afective și îl pregătesc de acțiune, aducându-i starea de tensiune necesară desfășurării afectivității.

În cadrul activității școlare trebuie descoperită, stimulată starea de tensiune prin care elevul anticipă susținerea efortului de învățare. Emoțiile pozitive, stimulatorii pornesc de la

trebuințe cu orientare concretă spre anumite activități școlare, simple la început. Ele reușesc să modifice trebuințele și aceasta permite dezvoltarea unor procese afective pozitive statornice (pasiunea pentru citit, pentru documentare) care îl conduc pe copil la descoperirea faptului că învățarea este de fapt o activitate plăcută. De aceea, unii elevi învață pentru că le place și îi interesează matematica, literatura, istoria, desenul.

Afectivitatea omului este strâns legată de condițiile existenței lui și ea se formează în procesul reflectării specifice a împrejurărilor de viață. Procesele afective ale micului școlar sunt determinate de condițiile în care își desfășoară activitatea sa principală – învățarea. Climatul educativ are un rol important în desfășurarea procesului afectiv. Emoțiile, sentimentele, semnificațiile acordate învățăturii – toate acestea se leagă de existența școlarului în întregul mediu al clasei. Viața să afectivă este dominată de valorile pe care le generează existența lui în colectiv. Prin intermediul acestor valori sunt selecționate și apreciate diversele tendințe emoționale, pînă la cele mai elementare.

În aprecierea influenței afectivității asupra învățării școlare se cuvin a fi luate în considerare mai multe variabile precum:

- învățarea afectivă în lecții;
- clasa ca spațiu de viață și muncă al elevilor;
- cooperare/conflict;
- stima de sine a elevilor.

Învățarea afectivă în lecții

Este foarte important că profesorul să organizeze lecția astfel încît activitatea didactică pe care o desfășoară să fie una eficientă. Prezentarea cunoștințelor separate de emoțiile și intențiile umane înseamnă reducerea înțelesului afectiv. Acest înțeles afectiv are un caracter primordial în furnizarea accesului și implicarea în cunoaștere. De cele mai multe ori, elevii sunt atrași de acele cunoștințe cărora le găsesc semnificația pentru propria viață și li se par captivante. Cadrului didactic îi revine sarcina de a descoperi cum poate fi organizat conținutul despre lumea reală așa încît să încurajeze elevii să își utilizeze propriile abilități intelectuale de învățat.

O importanță deosebită o are alegerea metodelor didactice adecvate în procesul de predare-învățare. Calea spre atingerea obiectivelor propuse trebuie corelată cu conținuturile învățării, cu particularitățile de vîrstă și individuale ale elevilor, cu experiența și competența didactică a profesorului. „orice metodă pedagogică – scrie Gaston Mialaret (*apud* Cucuș, C., 2006, p. 46) – rezultă din întîlnirea mai multor factori și, din acest punct de vedere, educația va rămîne mereu o artă: arta de a adapta, la o situație precisă, indicațiile generale date de cărțile de metodologie.”

Un exemplu de metodă pedagogică îl constituie *povestirea*. Aceasta reprezintă o modalitate de a stabili înțelesul cognitiv și afectiv deopotrivă. Structura cunoștințelor sub forma unor povestiri poate oferi un bun echilibru între cei doi factori și permite elevilor un acces clar la „materialul” predării și o mai mare implicare a lor. Prin povestire, predarea este concentrată pe comunicarea înțelesului. Structura temelor pe conceptele binare abstracte pe care elevii le pricep foarte bine încă de cînd iau contact cu primele povești de la grădiniță, face ca acumularea de noi cunoștințe să satisfacă nevoia de a rezolva conflictul ce se stabilește în incipitul povestirii.

În cartea sa *Predarea ca o poveste*, Kieran Egan susține importanța structurii poveștii în organizarea conținutului lecțiilor, care este în principal alcătuit din oameni, evenimente și înțeles afectiv. Totodată, Egan afirmă că: „un bun povestitor se joacă cu emoțiile noastre, după cum un violinist cîntă la vioară.” (2007, p. 38).

Aplicarea modelului său constă în identificarea a ceea ce ne-ar putea implica afectiv într-o temă de predare, iar dacă nu găsim acest lucru, atunci nu trebuie să mergem mai departe pe această cale. „Modelul formei poveștii” constă în (Egan, 2007, p. 51):

1. Identificarea importanței:
 - Ce este cel mai important în legătură cu o temă?
 - De ce trebuie să conteze pentru noi?
 - Care sunt lucrurile afective pe care le conține și care îi implică pe copii?
2. Identificarea opozițiilor binare:
 - Care dintre opozițiile binare înglobează cel mai bine importanța temei?
3. Organizarea conținutului în forma poveștii:
 - Ce conținut înglobează în modul cel mai dramatic opozițiile binare pentru a da semnificație temei?
 - Ce conținut pune cel mai bine tema într-o formă de povestire?
4. Concluzii:
 - Care este cea mai bună modalitate de rezolvare a conflictului dramatic conținut în opozițiile binare?
 - Ce grad al medierii acelor opoziții ar trebui să căutăm?
5. Evaluarea:
 - Cum poate cineva ști dacă tema a fost înțeleasă, dacă importanța sa a fost pricepută și dacă a fost învățat conținutul?

Apelul la povestirea adevărată sau fictivă în actul predării nu înseamnă falsificarea datelor științifice. Materialul poate fi modelat prin simplificare, dar cunoașterea detaliată se poate face prin deducție, prin problematizare și prin folosirea altor metode care să conducă la faptul de studiat.

Pentru ca învățarea să se desfășoare în condiții optime este foarte importantă atitudinea elevilor. Atitudinea este cea care poate face diferența în viața fiecărui individ, de aceea rolul învățătorului este de a așeza într-o balanță în fața elevilor dublete ca:

- ascultare –încăpăținare;
- onestitate –înșelare;
- recunoștință –nemulțumire;
- fermitate –amânare;
- compasiune –indiferență;
- iertare –respingere;
- generozitate –zgârcenie;
- tenacitate –descurajare;
- toleranță –acuzare;
- blîndețe –mînie;
- stimă –grosolănie;
- prudență –pripeală;
- ordine –confuzie;
- cinste –lipsă de respect;
- voioșie –autocompătîmire.

Clasa ca spațiu de viață și muncă al elevilor

Școala este cea care oferă elevilor șansa de a crește, de a-și dezvolta spiritul și corpul, adică inteligența, sensibilitatea și creativitatea. Școala deține o dublă misiune: pe de o parte să permită fiecăruia să se dezvolte, pe cealaltă parte să dea șansa elevilor să trăiască împreună. Interacțiunea față în față care se stabilește în cadrul clasei de elevi are rolul de a conduce elevul să învețe să devină el însuși și în același timp să învețe să-l înțeleagă pe celălalt. Copilul își va dezvolta în mod optim și total capacitățile intelectuale și va deveni autonom în cazul în care viața lui din clasă îi va permite să fie el însuși, recunoscut de ceilalți, în cazul în care relația cu ceilalți îi va face plăcere și îi va conferi bucurie. Atunci când micul școlar este vesel învață mai ușor.

Clasa de elevi reprezintă un grup important pentru fiecare școlar, deoarece are o influență covârșitoare asupra dezvoltării personalității sale. Clasa oferă posibilitatea socializării elevilor. Integrarea fiecărui copil în colectiv asigură confortul psihologic necesar pentru buna desfășurare a procesului de învățare. Relațiile armonioase cu partenerii de clasă conduc la o stimă ridicată de sine, dorința de cooperare, contribuie la creșterea nivelului de aspirație, în timp ce izolarea de colectiv corează cu anxietatea, slaba stimă de sine, sentimente ostile față de colegi, comportament agresiv și în cele din urmă se poate ajunge la o atitudine negativă față de școală.

În ceea ce privesc procesele afective, atracția dintre membrii grupului clasei constituie o condiție fundamentală a performanțelor școlare înalte. Clasa este cadrul în care funcționează interacțiunile umane, destinul fiecărui elev fiind legat de al celorlalți colegi, care îi influențează personalitatea. Studiarea relațiilor din interiorul clasei de elevi conduce la reprezentarea structurii configuraționale a respectivei clase.

Cooperare/conflict

Climatul afectiv pozitiv din colectivul clasei deține o importanță hotărâtoare în obținerea performanței superioare. Ca practici educative, cooperarea și competiția oferă atât avantaje cât și dezavantaje. Învățătorul are posibilitatea de a opta pentru una dintre ele sau pentru amândouă chiar, însă e dator să mediteze asupra efectelor educative, psihologice, comportamentale pe care le favorizează.

„Competiția este o formă motivațională a afirmării de sine, incluzând activitatea de afirmare proprie, în care individul rivalizează cu ceilalți pentru dobândirea unei situații sociale sau a superiorității.” (Ausubel și Robinson, *apud* Cosmovici, A., Iacob, L., 2005, p. 242). Conform acestui mod, competiția este o alegere potrivită, pozitivă. Tuturor copiilor le place să intre în competiție. Aceasta poate oferi un ritm accelerat lecțiilor, poate susține interesul și poate activa elevii. Condiția este însă să fie folosită doar din când în când, pe secvențe mici și să nu constituie un scop în sine. Prinși într-o cursă spre supremație, școlarii pot intra în conflict și pot adopta comportamente agresive în cadrul colectivului. Interacțiunea din cadrul grupului scade în intensitate, elevii vor avea probleme de comunicare pe poziție egală, iar încrederea reciprocă va scădea. Apar, astfel, sentimente de invidie, egoism, anxietatea crește, iar elevii vor rămâne la nivelul motivației extrinseci, în care învățatul va fi privit ca o povară.

În competiție, rolul învățătorului este de regizor și actor al lecției, impunându-și punctele de vedere. „În calitate de știutor, profesorul decide obiectivele operaționale, conținuturile, rolul rezervat elevilor (de vreme ce selectează metodele pe care le consideră cele mai potrivite), resursele materiale, formele de evaluare (...) este singurul care anticipează și administrează lecția.” (Stan, E., 2004, p. 62). Un astfel de învățător nu are încredere în posibilitățile copilului de implicare și interacțiune, exprimare a punctelor proprii de vedere într-un schimb cu ceilalți, de argumentare și înțelegere, de afirmare a propriilor valori și atitudini.

Indiferent de puterea de învățare a fiecărui elev, de nivelul său intelectual, datorită cooperării în grup sau în echipă, copilul se simte încurajat și acceptat, tratat la fel ca ceilalți, iar acestea au efect de durată asupra gradului de angajare în activitatea de învățare, asupra nivelului de aspirație și asupra imaginii de sine.

Avantajele învățării prin cooperare în pofida celei prin competiție se manifestă pe toate planurile: comportamental, cognitiv, atitudinal, afectiv.

„Libertatea în educație nu cere și nu îndeamnă la închidere în egoismul propriu, nu presupune și nu stimulează invidia, eliminarea celuilalt; ea se susține, în primul rând, pe colaborare/cooperare.” (Albu, G., 1998, p. 151).

Între elevi apar uneori și conflicte, însă foarte important este modul în care acestea pot fi rezolvate. Dacă elevul simte încredere și sprijin din partea învățătorului, el poate trece mai ușor peste situația în cauză.

În rezolvarea unui conflict există câteva etape ale metodei în care nimeni nu pierde, toată lumea câștigă (Albu, G., 2013, p. 199):

- 1) *identificarea și definirea conflictului;*
- 2) *generarea soluțiilor posibile alternative;*
- 3) *evaluarea soluțiilor alternative;*
- 4) *deciderea asupra celei mai bune soluții;*
- 5) *aplicarea deciziei;*
- 6) *evaluarea consecințelor pe care le-a avut aplicarea deciziei.*

Din această metodă fac parte:

- comunicarea eficientă;
- ascultarea activă;
- înțelegerea sentimentelor celuilalt;
- încredere reciprocă;
- încredere în cuvântul celuilalt;
- respectarea promisiunilor.

Există situații în care rezolvarea unui conflict nu trece întotdeauna prin toți pașii enumerați mai sus.

Stima de sine a elevilor

Stima de sine se referă la modul în care ne evaluăm noi înșine, cât de buni ne considerăm în comparație cu propriile așteptări sau cu alte persoane semnificative pentru noi.

Stima de sine vizează trei componente:

- 1) dragostea de sine;
- 2) imaginea de sine;
- 3) încrederea în sine.

Dragostea de sine este considerată elementul cel mai important. Ea nu depinde de performanțe, ci de dragostea pe care familia noastră ne-a oferit-o când eram copii și „de hrana afectivă” care ne-a fost dăruită.

Imaginea de sine, „se construiește la confluența dintre ceea ce cred ceilalți despre noi, ceea ce credem noi despre ceilalți și ceea ce credem noi despre noi înșine” (Muntean, A., 2006, p. 214). Ea presupune conștientizarea a „cine sunt eu?” și a „ceea ce pot să fac eu”. O persoană cu imagine despre sine negativă dovedește lipsă de curaj în alegeri și dependență de părerea celorlalți.

Încrederea în sine relevă încrederea în propriile capacități de a acționa într-o manieră potrivită în cazul situațiilor importante. Încrederea în sine e mai ușor de identificat în comparație cu dragostea de sine și imaginea de sine. E suficient să se observe cum se comportă o persoană în situații noi și neprevăzute ca să ne dăm seama cât de încrezătoare/neîcrezătoare în sine este.

Între componentele stimei de sine există o strânsă relație de interdependență. O stimă de sine pozitivă este sentimentul de autoapreciere și încredere în forțele proprii. Copiii cu stimă de sine scăzută se simt nevaloroși și au frecvente trăiri emoționale negative, în cele mai multe cazuri cauzate de experiențe negative.

Concluzii

Învățătorul are rolul de a identifica caracteristicile stimei de sine scăzute și de a le dezvolta elevilor abilitatea de a-și modifica atitudinile negative față de sine. Sarcina învățătorului este aceea de a-i obișnui pe elevi să aprecieze și să se autoaprecieze cât mai corect, să-și formuleze un nivel de aspirație care să-i mobilizeze și să-i consolideze respectul

de sine. Dacă elevul este sprijinit, încurajat cu competență, răbdare, înțelegere în eforturile sale, acesta ar căpăta încredere în sine, iar stima de sine ar crește.

BIBLIOGRAPHY

- Albu, G., (1998), *Introducere într-o pedagogie a libertății*, Editura Polirom, Iași.
- Albu, G., (2013), *Grijile și îngrijorările profesorului*, Editura Paralela 45, Pitești.
- Cosmovici, A., Iacob, L., (2005), *Psihologie școlară*, Editura Polirom, Iași.
- Cucoș, C., (2006), *Pedagogie*, Editura Polirom, Iași.
- Egan, K., (2007), *Predarea ca o poveste*, Editura Didactică Press, București.
- Munteanu, A., (1998), *Psihologia copilului și a adolescentului*, Editura Augusta, Timișoara.
- Munteanu, A., (2006), *Psihologia dezvoltării umane*, Editura Polirom, Iași.
- Popescu-Neveanu, P., (1978), *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București.
- Stan, E., (2004), *Pedagogie postmodernă*, Institutul European, Iași.